

Nagyatádi Szabó István

Nagyatádi Szabó István 1863. szeptember 17-én született a Somogy megyei Erdőcsokonyán (ma Csokonyavisonta). Édesapja féltelkes jobbágy volt. Tanítója – Szalóki Dániel – szerint „egész egyedülálló jelenség volt az iskolában”. A kölcsonkönyvtár legszorgalmasabb olvasója, „nagy fontoltsággal és választékosabban beszélt, mint sok kabátos ember fia”. A hat elemi és három ismétlőiskolai év elvégzése után szervezett iskolai oktatásban már nem vett részt. Politikai ellenfelei mégis nem egyszer megdöbbentek autodidakta módon szerzett szakismerete, műveltsége láttán.

1883-ban vonult be tényleges katonai szolgálatra a kaposvári 44. gyalogezredhez és annak budapesti zászlóaljánál töltötte le a három évet. Mint szakaszvezető szerelt le. Az akkor még „Fölső” Szabó Istvánnal nevezett fiatal férfi 1887. január 25-én kötött házasságot a 15 éves Peti Katalinnal. Sajat maga mondta: „Voltam én arató, részes cséplő, napszámos, fuvaros, árokhányó, erdei famunkás; munkáltam feles földet, réteket, szolgáltam robotot, együtt dolgoztam uradalmi cselédekkel s így sikerült birtokomat tehermentessé tenni és némileg gyarapítani. Voltam tűzoltóparancsnok, olvasóköri pénztáros, hitelszövetkezeti igazgatósági tag, községi elöljáró, fogyasztási adókezelő és községi bíró. 1904-ben lettem megyebizottsági tag. Gazdatársaim azzal a megbízatással láttak el, hogy puhatolózzam, mi az a törvényhatósági bizottság s igyekezzem ott az ő érdekeiket képviselni s számoljak be nekik mindarról, amit ott tapasztalok”.

A megyebizottsági tagság erőgyűjtésre, világnézetének kiszélesítésére is lehetőséget teremtett. Elméletileg itt jutott el arra a következtetésre, hogy a Függetlenségi Pártnak az 1848-as vívmányokhoz ragaszkodó eszmevilága nem alkalmas arra, hogy az ország jelentős néptömegét kitevő parasztság által feltett kérdésekre választ adjon. A parasztság ebben az időben két úton is kereste a választ saját problémáinak a megoldására. Az egyik az Alföldön szerveződő és Áchim L. András vezetésével 1906-ban megalakuló Magyarországi Független Szocialista Parasztpárt, amely rövidesen egyesült a Várkonyi István vezette mozgalommal. A másik a Szabó István által vezetett és a Veszprém megyei Szentgálon 1909-ben megalakult mérsékeltliberalizmus irányzatú 48-as Függetlenségi Országos Gazdapárt. Ezt ugyan időben megelőzte a Somogy Megyei Kisgazdák Egyesületének 1908-ban történt megalakulása, ahol már körvonalazódtak a leendő párt programjai is.

Az 1908-as esztendő más szempontból is fontos esztendő volt Szabó István életében. Ugyanis 1908. augusztus 1-én – időközi választáson – választotta meg a nagyatádi választókerület – pártonkívüli programmal – országgyűlési képviselőnek. (Innen adódik a *Nagyatádi* elnevezés, hiszen a Képviselőházban több Szabó István volt és a választókerületük nevének előnévként való feltüntetésével különböztették meg őket egymástól.) Ez az időközi választás egyre jobban tömörítette a Somogy megyei kisgaz-

Csokonyavisontán 1994. október 29-én felavatott mellszobra, Sütő Ferenc alkotása

dákat Szabó István és a Kisgazdák Egyesülete köré, és sietette a megye parasztságának elszakadását a 48-as párttól.

Ez a folyamat vezetett el azután a Gazdapárt 1909. évi zászlóbontásához. Gyakorlatilag a Mohácsy Lajos által vezetett Veszprém megyei kisgazdák egyesületek a Somogy megyei kisgazdákkal és szerveződtek párttá, amelynek elnökévé Nagyatádi Szabó Istvánt választották. A legfontosabb, a legjelentősebb esemény a pártprogram megfogalmazása és elfogadása volt, amely komoly demokratikus törekvéseket fogalmazott meg és kijelentette, hogy elégedetlen az ország társadalmi és gazdasági berendezkedésével. Nagyon fontos pontja volt a programnak a nagybirtok-ellenesség kimondása, amely a parasztegység alapja lehetett volna. A nagybirtokok megrendszabályozását állami kártalanítás alapján képzelte el. Álláspontjuk szerint a nagybirtokrendszer bizonyos fokú korlátozása, ellenőrzött keretek közé szorítása előfeltétele a demokrácia kibontakozásának Magyarországon. Először nagyobb darab földet kell adni a parasztnak, másodsor az állami megváltást kell kilátásba helyezni, harmadszor pedig telepítést kell végrehajtani. Ez az az út, amit véleményük szerint az ország demokratikus átalakulása során meg kell tenni.

A párt megalakulása után elkezdődött a más pártokkal való egyesülések sorozata, aminek következtében Nagyatádi pártja országos párt lett. Ez a parlamentben nem tükröződött egyértelműen, hiszen az 1910-es választások során állított 18 jelöltből csak négy jelölt kapott mandátumot. Eszmei hatása azonban országszerte érezhető volt.

Király István történész e témát érintő elemzéséből egyértelműen kiderül, hogy sem a Kisgazda Párt, sem Nagyatádi nem követelt egy olyan radikális agrárreformot, amelyben csak parasztbirtok létezett volna. 1848-tól pozícióikat jórészt megtartó földesúri gazdaságok elindultak a kapitalizálódás útján, de a természetes bérekért dolgozó cselédek, a technológiai újítások vontatott bevezetése, a gazdálkodás félféudális jellege, az akkumulált tőke hiánya erősen fékezte a modernizálódás ütemét.

Várkonyi István és Áchim L. András mozgalma megérezte, hogy az agrárreformot a századforduló után nem lehet ott kezdeni, ahol 1848-ban abbamaradt. A Kisgazda Párt csak a latifundiumokat, a nagy papi birtokokat és a falvakat fojtogató nagybirtokokat akarta felszámolni, a jól kezelt, mintagazdaságszerű birtokot nem akarta háborgatni. Az első világháború alatt, amikor az első földreform elgondolások kezdtek kialakulni, a mozgalom 2000 holdas felső határban jelölte meg a birtokmaximumot. A kisgazdaságok alapításának – Nagyatádi Szabó megfogalmazásában – az volt az előfeltétele, hogy a birtokot igénylő rendelkezzen induló tőkével. A földet nem ingyen, hanem megváltással akarták adni. Az első Kisgazda Párt tiszteletet érdemlő törekvése, hogy vigyázott a paraszti földszeretetének és termelési kedvének ébrentartására. Ez az óvatosabb polgárosodást követelő program nagyobb és szélesebb tömegeket nyert meg, mint Áchim programja – fejeződik be Király István gondolatmenete.

Nagyatádi ezzel a programmal maga mögé állította a kisgazdák tömegét. Ő volt az, aki a magyar történelemben először emelte politikai tényezővé a magyar parasztságot, akinek földreform-követelése a parlament számára is elfogadhatóvá vált. Követelésük különben azok ellen a nagybirtokosok ellen irányult, akiket a háború elvesztéséért okoltak. Ezeknek a követeléseknek a megfogalmazása egyben a parasztság politikai felkészítését is jelentette, hiszen nélkülük az 1918. évi őszirózsás forradalom tömegbázis nélkül maradt volna. De itt is történt változás. Míg a „hosszú XIX. század” fordulóján, az 1900-as évek elején a reformot békés eszközökkel kívánták végrehajtani és valamennyi mozgalom a demokrácia követelését tette központi kérdéssé, a háború végére megjelenik mind a parlamenti, mind az önkormányzati demokrácia követelése is a pártprogramban. Ez utóbbi már úgy, hogy a parasztság ennek első számú várományosa, míg az országgyűlésben minden társadalmi réteg képviselthetné magát. Ez azt is mutatja, hogy a parasztságot a nemzet legfontosabb alkotóelemének tekintette.

Jelentős mértékben hozzájárultak Nagyatádi földreformmal kapcsolatos nézeteinek a tisztázásához azok a viták, amelyek mind a képviselőházban, mind a politikai élet más területein és a sajtóban 1916-tól kezdve lezajlottak. Hetilapjában – a Magyar Lobogóban – is rendszeresen foglalkozik ezzel a problémával. Ebben a vitában való aktív részvételének az lett az eredménye, hogy azok között a politikusok között tartották már számon, akik a nemzet egészét érintő problémák megoldására alkalmasakká váltak. Ezért az 1916-tól 1919-ig tartó időszakot tartjuk Nagyatádi politikai pályája tetőpontjának.

Nagyatádi Szabó István programjának központi kérdése mindvégig a földreform megvalósításának a követelése volt. Másik igen fontos és jelentős követelésének a közigazgatási reform tekinthető, amely az általános és titkos választójog követelésén alapult. Anagyatádi-féle Kisgazdapárt földreformja a kötött birtokok teljes, a világi birtokok 500 holdon felüli kisajátításával – az állami kisajátítási jog állandó fenntartása mellett – akarta a feudális viszonyok teljes felszámolását végrehajtani a birtokviszonyok demokratizálása mellett. Ugyanakkor a konzervatív szellemű Rubinek Gyula is „kiszivárogtatta” földreform elképzeléseit, ami korántsem volt annyira radikálisnak mondható, mint a Nagyatádié – pl. a nincstelenek számára csak 0,5 – 1 kat. hold földet szándékozott adni.

A nagybirtokos arisztokrácia többsége, bár a háború után maga is a földreform hívének mutatkozott, de végeredményben csak egy korlátozott földreform végrehajtásának kereste a lehetőségét, amit végül Rubinek Gyula földművelésügyi miniszter megfogalmazásában meg is kapott, és amely végül kompromisszum megkötésére kényszerítette Nagyatádit, aki első lépésként 1920 júliusában módosította földreformprogramját. Ez is polgári demokratikus program volt, amely a megvalósítás során a parasztságnak is szánt szerepet. A kártalanítás azonban a parasztságot terhelte.

Nagyatádi módosított javaslatának megjelenésével az a furcsa helyzet állt elő, hogy ugyanannak a Teleki-kormánynak két minisztere is törvényjavaslatot terjesztett elő ugyanabban a témában. Ezt kiküszöbölendő egy négy – majd hat – tagú bizottságot hozott létre a kormány Teleki Pál vezetésével. Ez a bizottság egy paraszti vezetésű forradalmi megmozdulás kirobbanásának rémképével kényszerítette Nagyatádit a kompromisszum megkötésére. A már hat főre bővült bizottság megtárgyalta a két javaslat összeegyeztetésének konkrét kérdéseit – és ennek megfogalmazása során szenvedte Nagyatádi az igazi vereséget. A megegyezés sikertült, ám Nagyatádi kétségei nagyon indokoltak voltak a törvényjavaslat sorsát illetően. „...Sürgősen meg kell valósítani a kiadós földreformot, alapos, igazságos munkával, mert a rossz reform még nagyobb baj lehet, mint a semminő. ... Aki a vidéket ismeri, az tudja, hogy igazán itt az utolsó órája a birtokreform megoldásának...” (Nemzeti Újság, 1920. július 27.)

Nagyatádi Szabó István 1920. augusztus 15-én átvette Rubinek Gyulától a földművelésügyi tárcát és a Nemzetgyűlés szeptember 21-i ülésén nyújtotta be törvényjavaslatát. Hosszas vita után és kompromisszumok árán 1920. december 7-én került kihirdetésre, mint az 1920. évi XXXVI. törvénycikk a földbirtok helyesebb megoszlását szabályzó rendelkezésekről elnevezés alatt. Ez közhasználatú néven a „Nagyatádi-féle földreform”-ként került be a történelembe.

A törvénnyel kapcsolatos alkudozások során két dolog között választhatott Szabó István: vagy ellenzékbe vonul és várva a kedvező időt ismét előterjeszti programját, vagy törekvéseinek vereségét tudomásul véve – mentve a menthetőt – végrehajtja azt a földreformot, amelyre az adott körülmények között lehetősége van. Nagyatádi az utóbbit választotta. Mészáros Károly történész így fogalmazott: „Amit a múltbanéző Nagyatádi Szabó megtanult, így hangzott: 1849-1918-ig 70 év múlt el anélkül, hogy a nincstelen és törpebirtokos parasztok földéhségének enyhítésére és életszínvonalának emelésére bármilyen jelentős intézkedés is történt volna. Így az 1920-ban kínálkozó kis

lehetőséget: egy kis házhely és egy-két hold föld parcellázását a nincstelenek számára, Nagyatádi nem akarta elszalasztani. Ez a felfogás – emberileg bármennyire is érthető – az elfeladás útjára vitte a földreform ügyében Nagyatádit, az 1919 őszén még sokat ígérő birtokos paraszti mozgalom vezérét."

Annak ellenére, hogy 1924-ben már Nagyatádi nem számított komoly politikai tényezőnek, mint földművelésügyi miniszter jelentős életművet hozott létre. Csak az elfogultak mondhatták, hogy nincs gazdasági programja. Alig volt földművelésügyi miniszter, aki nehezebb viszonyok között, kevesebb anyagi erővel és rövidebb idő alatt annyit alkotott volna a miniszteri székben. Ezek közül a jelentősebbek: az Alföld fásításának megkezdése, nagyarányú csatornarendszerek építésének megkezdése, a permetező öntözés bevezetése, nemesített gabona- és burgonyatömeg terjesztés a kisgazdák között, a mezőgazdasági kamarák felállításával törvényes képviselőhöz juttatta a mezőgazdaságot, a téli gazdasági iskolák megszerveztetése, a mezőgazdasági munkásság érdekében hozott törvényeivel egész Európát megelőzte, az új bortörvény bevezetése, az erdészeti igazgatás újjászervezése, a tejszövetkezeti hálózat felélesztése, a tönkrement magyar állattenyésztés az ő minisztersége alatt pótolta hiányait. Szabó István tudott tehát nagy reformmunkát végezni anélkül, hogy azzal valaha hivatkozott volna.

Pályája rendkívüli és szokatlan volt, hiszen egyszerű földművesből törvényhatósági bizottsági tag, országgyűlési képviselő, pártvezér és – Magyarországon, de Közép-Európában is először – miniszter lett. Amilyen anyagi háttérrel kezdte, azzal is végezte politikai pályáját.

„Pihenni megyek haza, mert nagyon fáradt vagyok.” – Ezekkel a szavakkal búcsúzott el közeli barátjától és munkatársától, dr. Schandl Károly államtitkáról. És pár nap múlva kis unokája, a hároméves Markó Pista találta meg az udvaron a súlyos agyvérzést kapott nagyapját. 1924. november elseje volt, reggel 8 óra előtt pár perccel. Délután 1 óra 20 perckor megszűnt szíve dobogni. 61 éves volt.

Történelmi szerepét és elhivatottságát így rajzolta meg Ravasz László református püspök a ravatalánál tartott gyászbeszédében: „Szerette a földet, mint minden magyar gazda, és nem magának szerette, hanem fajtájának. Szerette fajtáját, és a magyar gazda önértetének emelésére, politikai súlyának gyarapítására senki annyit nem tett, mint ő. De azért sohasem izgatott. Nagyobb az erők fegyelmezésében, mint felindításában. Mindenki meg akarta őt nyerni, mindenki félre akarta őt tenni, de az ő pályája egyenes volt, mint a hivatása. Nemzeti csapás, hogy élete előbb végződött be, mint küldetése.”

Életműve, embersége tették méltóvá arra, hogy szobra a Földművelésügyi Minisztérium előtt álljon és hogy távolba néző tekintetével őrző gonddal figyelje unokái, dédunokái országépítő és nemzetfenntartó tevékenységét bent a Parlamentben. Maday Pál írja róla szóló költeményében: „Itt az ércgazda áll és várva vár.”

Sokan kérdezzük: Mire vár?!

Dr. Tolnay Gábor

Kis-Küküllő vidéki népzene

Abban a bizonyos 1989-es esztendőben ezzel a címmel szerettem volna megjelentetni a Kis-Küküllő menti Csáváson gyűjtött népzenei felvételeimből egy válogatást a bukaresti Electrecordnál. Kapcsolatom az akkori Románia egyetlen hanglemezgyárával 1985-ben kezdődött, amikor *Gyimesi népzene* címmel adtam közre hangzó felvételeket gyűjtéseimből. Ezt követte a *Sóvidéki*, majd a *Mezőkölpényi népzene*. A diktatúra utolsó évében a csávási anyagot az előzőkhöz hasonlóan szerkesztettem meg. Ekkor azonban már tilos volt írásban magyar helységneveket használni, s a lemezborítóra